

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Юлія Шевченко, Світлана Дубяга

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Великого значення в сучасних умовах створення правової держави та демократичного суспільства набуває проблема правового виховання. У статті аналізуються погляди на це питання зарубіжних і вітчизняних науковців. Наголошено на потребі та необхідності створення виховного освітнього простору як однієї з умов виховання в учнів початкової школи правової компетентності на більш новому, якісному рівні. Підкреслено, що розвиток гуманістичної системи в школі є вагомим чинником морально-правового виховання учнів, а створення в учнівському колективі виховного простору на основі герменевтичного підходу – украй важливе. З'ясовано, що в межах проблеми формування правових компетентностей, правових норм у молодших школярів слід звертати більше уваги на загальноприйняті норми, принципи і правила, що регулюють поведінку людини та становлять основу морального виховання. Доведено, що правове виховання молодших школярів може дати позитивні результати, якщо воно здійснюватиметься диференційовано, тобто з урахуванням вікових особливостей та реального стану правосвідомості й поведінки учнів.

Ключові слова:

правове виховання; правова компетентність; учні молодшого шкільного віку; особистість молодшого школяра.

Аннотация:

Шевченко Юлія, Дубяга Світлана. Правовое воспитание личности в условиях становления и развития Украины как правового государства.

В современных условиях создания правового государства и демократического общества проблема правового воспитания приобретает большое значение. В статье анализируются взгляды на этот вопрос зарубежных и отечественных ученых. Подчеркивается, что существует потребность и необходимость в создании воспитательного образовательного пространства как одного из условий воспитания у учащихся начальной школы правовой компетентности на более новом, качественном уровне. Акцентируется на том, что развитие гуманистической системы в школе – важный фактор нравственно-правового воспитания учащихся, а создание в ученическом коллективе воспитательного пространства на основе герменевтического подхода имеет важное значение. Выяснено, что в рамках проблемы формирования правовых компетенций, правовых норм и т.д. у младших школьников необходимо больше внимания уделять общепринятым нормам, принципам и правилам, которые регулируют поведение человека и составляют основу нравственного воспитания. Доказано, что правовое воспитание младших школьников может дать положительные результаты, если оно будет дифференцировано, т.е. с учетом возрастных особенностей и реального состояния правосознания и поведения учащихся.

Ключевые слова:

правовое воспитание; правовая компетентность; ученики младшего школьного возраста; личность младшего школьника.

Resume:

Shevchenko Yuliia, Dubiaha Svitlana. Legal education of the individual in the conditions of the creation and development of the rule of law in Ukraine.

The issue of legal education is of great importance in modern conditions of creation of the rule of law and democratic society. The article analyzes the views of foreign and domestic scientists on this issue. It is emphasized that there is a need to create an educational space as one of the conditions for the education of primary school children of legal competence at a new level of higher quality. Of particular importance in this matter is the task of preparing children for such an educational process in which the acquisition of knowledge, skills and abilities in legal education would become a means of developing cognitive activity of schoolchildren. The development of the humanistic system at school is an important factor in the moral and legal education of schoolchildren, and the creation of an educational space based on a hermeneutic approach is extremely important. It is believed that the education of legal competencies, legal norms, legal ideas, etc. call more attention to the education of a set of generally accepted norms, principles and rules governing human behavior, and form the basis of moral education. It is proved that legal education can give positive results only if its organization takes into account not only the age characteristics of primary school children, but also carries it out differently, i.e. taking into account the real state of legal awareness and behavior of children, and ideas about legal relations and generalization of experience of social and legal interaction.

Key words:

legal education, legal competence, primary school children, the personality of a primary school child.

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення та розвитку української правової держави вагомим значення набувають права людини і цінності особистості, що залежать насамперед від виховання й навчання молодого покоління.

У «Національній доктрині освіти в Україні на 2012-2021 рр.» (2002) чітко вказано, що пріоритетом державної гуманітарної політики щодо національного виховання має бути забезпечення громадянського, патріотичного, морального, трудового виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності, відповідальності й толерантності (с. 2–4).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика увага як у вітчизняній, так і в зарубіжній педагогіці

приділяється проблемі гуманістичного виховання, виховання в дусі поваги прав людини, культури миру, взаєморозуміння. Проблеми правового виховання порушено в роботах Г. Васянович, В. Владимірова, Н. Голікова та ін. Проблеми правового виховання учнівської молоді знайшли своє відображення в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема Л. Остапенко, О. Пунько, О. Тітомир-Зотової та ін.

На необхідності юридичної освіти в школі наголошується багатьма науковцями, які вважають, що відмова від «... моделі учнівства в юридичній освіті зменшує акцент на набутті юридичної компетентності та замість цього повертає до системи, у якій тільки кінцеві результати стають мірилом успіху» (Martinez, 2015).

Формулювання цілей статті. Мета статті – розкрити сутність процесу правового виховання особистості в умовах становлення та розвитку України як правової держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо виходити з позиції критичного перегляду досвіду минулих років, то на сучасному етапі є необхідність створення виховного освітнього простору як однієї з умов виховання в учнів початкової школи правової компетентності на більш новому, якісному рівні. Як зазначає О. Пунько (2014), «особливу увагу в реформуванні системи правового виховання треба приділяти молодіжній політиці, оскільки молодь – це та суспільна сила, яка є оновлюючою генерацією соціуму» (с. 46). Погоджуючись з автором у цілому, усе-таки зауважимо, що велику роль у цьому процесі має відігравати школа, яка може зробити багато для того, щоб загальнолюдські цінності стали не просто сумою знань для її вихованців, а й синтезом моральних норм, що визначають поведінку людини. Школа може зміцнити в дитини почуття власної гідності, здатність чинити опір злу, вульгарності, жорстокості. Тому правове виховання є однією з найважливіших завдань школи.

В науковій літературі є думка, що правове виховання – це цілеспрямована виховна діяльність родини, закладу освіти, правоохоронних органів, що спрямована на формування в особистості правової свідомості, навичок і звичок законслухняності (Остапенко, 2018). Формування в особистості правової культури та активної правомірної поведінки є основним завданням правового виховання.

У своєму дослідженні О. Тітомир-Зотова (2014) наголошує на тому, що метою правового виховання є формування в особистості свідомого ставлення до прав та обов'язків, поваги до правопорядку, глибокого розуміння цінності права, що відповідає універсальним правовим цінностям і основоположним принципам права тощо.

Виходячи з педагогічних умов морально-правового виховання особистості, вважаємо за доцільне створення в класі морально-правового середовища як основної педагогічної умови такого виховання.

Важливим феноменом педагогічної дійсності сьогодні є поняття «виховного простору», яке останнім часом входить у більшість сфер соціального життя людей. До визначення цього поняття застосовують три підходи.

Згідно з першим підходом, виховний простір – доцільно організоване педагогічне середовище, що має певний вплив на окрему або декілька особистостей (клас, школа, будинок тощо). На нашу думку, поняття «простір» має ширше

значення й відрізняється від поняття «середовище», оскільки воно не є результатом конструктивної діяльності, а має інтегрований характер виховного впливу на особистість.

Виховний простір визначається основними компонентами, що мають певний взаємозв'язок і характер і залучають діяльність особистості в моделювальний процес. Лише в такому разі можна говорити про виховний простір як суттєвий чинник особистісного розвитку, інакше окремі компоненти середовища впливатимуть не завжди позитивно й гармонійно на дітей навіть у школах із гуманістичною системою освіти.

Отже, середовище необхідно вміти використовувати у виховних цілях, а єдиний простір – уміти створювати.

Основним механізмом створення цього простору є взаємодія колективів, які керуються єдиними педагогічними завданнями, принципами та підходами до виховання.

За другим підходом виховний простір розглядається як частина середовища, у якій панує певний педагогічно сформований спосіб життя. У такому разі взаємодія всіх учасників визначається моделлю (найчастіше ідеальною) способу життя школярів. Механізм створення виховного простору аналогічний до розглянутого вище. Такий підхід є більш жорстким, оскільки регламентується певним, заданим «згори» способом життя школяра, і недооцінює суб'єктну роль самої дитини.

Відповідно до третього підходу, виховний простір являє собою динамічну мережу взаємопов'язаних педагогічних подій, створювану зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних та індивідуальних), яка виступає інтегрованою умовою особистісного розвитку людини – як дитини, так і дорослого (Д. Григор'єв). У такому разі механізмом створення виховного простору стає «спів-буття» дітей і дорослих, у якому ключовим технологічним моментом служить їхня спільна діяльність.

В учнівському колективі особливого значення під час створення виховного простору набуває герменевтичний підхід, пов'язаний із феноменом толерантності. Сутність цього феномену криється в розумінні педагогом дитини, її мотивів, проникнення в духовний світ особистості. Навчання школярів різних національностей є важливою особливістю цього підходу. Тому необхідно опановувати культурою міжнародного спілкування, виховувати учнів у дусі віротерпимості й дружби народів, поважати їхні звичаї, вірування і спосіб життя.

Важливим чинником морально-правового виховання учнів є розвиток гуманістичної системи в школі. Такий розвиток проходить декілька етапів, а саме: 1) становлення виховної

системи, коли визначаються цільові настанови, основні орієнтири в організації процесу виховання, проєктуються колективні цінності; 2) відпрацювання змісту діяльності та структури виховного простору (відпрацювання більш ефективних форм і методів виховних впливів, розширення міжвікового спілкування, розвиток самодіяльності та ініціативи, унаслідок чого послаблюється негативний вплив вулиці, медіазалежності тощо; 3) зміцнення виховної системи, де її компоненти вже займають певне місце, упорядковуються системні зв'язки, посилюються інтегративні процеси. На останньому етапі виховний простір вже виступає єдиним цілим, співдружністю дітей і дорослих.

На нашу думку, у межах проблеми формування правових компетентностей, правових норм у молодших школярів слід звертати більше уваги на загальноприйняті норми, принципи і правила, що регулюють поведінку людини та становлять основу морального виховання. Адже, як зауважував Й. Васькович (1997), відбувається зниження рівня правової культури та збільшення масштабів такого вияву рис особистості, як скептицизм, цинізм, лицемірство й недотримання законів (с. 49–50).

Ми пропонуємо різні підходи до виховання правових норм і правил у молодших школярів, а також формування в них правової компетентності. Базуючись на вікових особливостях учнів молодшого шкільного віку, на використанні диференційованого підходу до виховання учнів з урахуванням певного правового досвіду школяра, його правосвідомості та поведінки, ми акцентуємо на зміні або перебудові сприймання учнів, рівень якого має підвищуватися. Правове виховання може дати позитивні результати, якщо воно здійснюватиметься диференційовано, тобто з урахуванням вікових особливостей та реального стану правосвідомості й поведінки учнів.

Особливістю сприймання дітей молодшого шкільного віку є звернення уваги на більш яскраві образи, зовнішні особливості самого предмета тощо. Саме вони мають бути враховані під час навчання й виховання правових компетентностей учнів.

У молодшому шкільному віці відбуваються такі зміни в особистісному розвитку, які можуть стати передумовами формування його правових уявлень. Виникають «внутрішні етичні інстанції» – прийняті суб'єктом соціальні вимоги, безпосередньо пов'язані з відповідними емоційними переживаннями; збагачується уявлення про себе; з'являється опосередкована мотивація поведінки; розвиваються довільність, рефлексія тощо.

Психологічна природа уявлень розкривається в дослідженнях перехідної ланки на шляху від

одиначного образу сприйняття до поняття й узагальненого уявлення. У зв'язку зі своєю цілісністю, образ уже здатний регулювати поведінку людини. Сприймати якийсь об'єкт як образ, значить, діяти щодо нього у внутрішньому плані й отримувати уявлення про наслідки цих дій.

Правові уявлення, як уявлення про правові відносини, складаються на основі узагальнення досвіду соціально-правової взаємодії. Правові відносини виступають як відносини формально рівних і вільних суб'єктів права, які будуються відповідно до правової норми у формі дотримання певної моделі поведінки. У структурі правових уявлень молодших школярів необхідно розглядати єдність когнітивного, афективного і дієвого (поведінкового) компонентів.

Розвиток цих компонентів має бути спрямований на залучення учнів до змісту загальнолюдських цінностей у галузі права, становлення в них стійкого позитивного ставлення до норм права, а також на набуття учнями власного досвіду соціально-правової взаємодії.

З іншого боку, слід звернути увагу на готовність учителя до такої роботи з учнями, що вимагає використання творчого підходу, творчої уяви і формується на етапі навчання в закладах вищої освіти. «Одним із завдань вузівської підготовки майбутніх учителів є розвиток їхніх творчих здібностей, нестандартного мислення, формування вмінь та навичок здійснювати в майбутньому навчально-виховний процес на творчому рівні. Важливою передумовою формування творчих умінь та навичок у студентів є організація творчого процесу на заняттях і залучення їх до активної участі в ньому» (Дубяга, Шевченко, & Фефілова, 2014, с. 310).

З огляду на викладене вище, перед ЗВО постає важливе завдання – підготувати студентів до такого виховного процесу, у якому засвоєння знань, умінь і навичок з правового виховання перетворилося б на засіб розвитку пізнавальної активності учнів. Школі потрібен учитель, здатний підтримувати й розвивати пізнавальну активність школярів. Учитель повинен уміти поєднувати зміст виховної діяльності з інтересами дітей. Саме оволодіння такою здатністю і становить сутність готовності студентів до розвитку пізнавальної активності учнів (Шевченко, & Дубяга, 2013, с. 279).

Готовність майбутнього вчителя до розвитку пізнавальної активності учнів являє собою складне утворення, що охоплює: усвідомлення студентами необхідності й важливості розв'язання проблем правового виховання, знання психолого-педагогічних механізмів розвитку пізнавальної активності учнів, володіння конкретними методиками розвитку пізнавальної активності учнів, уміння

аналізувати отримані результати, намітити корекцію подальших дій (Шевченко, & Дубяга, 2013, с. 280).

Аналізуючи особливості структурної організації правових уявлень, ми орієнтуємося насамперед на педагогічний аспект розвитку правової культури особистості. У педагогічній психології уявлення вивчаються частіше з погляду їх змісту, а не форми. Ця тенденція зумовлена значною мірою впливом і запитами практики педагогічної діяльності.

Природа уявлень як відтворених образів предметів, явищ, заснованих на минулому досвіді, досить складна. Образ, будучи цілісним інтегральним відображення дійсності і суб'єктивним феноменом, що виникає внаслідок предметно-практичної, сенсорно-перцептивної, розумової діяльності, є важкодоступним для безпосереднього вивчення.

Розглядаючи початкову ланку уявлення – сприйняття факту дійсності та кінцеву ланку його вираження в продукті тієї чи іншої діяльності на підставі його реалізації в оповіданні, малюнку, моделі поведінки учнів тощо, ми передбачаємо, що образ, який є у свідомості, цілком відповідає його репродукції в діяльності. «Ідеальний» образ, тобто образ свідомості, часто досконаліший за його «матеріальне» втілення. Однак будь який образ динамічний, він набуває і змінює свої обриси й окремі деталі в процесі трудової, творчої або навчальної діяльності. У діяльності відбувається постійне сприйняття вже виробленого, і воно завжди збагачує образ і може значно змінювати або скеровувати розвиток цього образу.

Крім того, у випадках різномірної чуттєвої організації діяльності особливу роль грають візуалізація і вербалізація уявлень.

На думку Б. Ананьєва (2001) переклад на зорову основу різних елементів уявлень відбувається як відомий момент узагальнення знання у зв'язку з перемиканням часових відношень на просторові особливості відображення дійсності (с. 87).

Афективний компонент правових уявлень передбачає формування стійкого позитивного ставлення молодших школярів до норм права, визнання необхідності їх дотримання для успішної спільної життєдіяльності, узяття на особистісному рівні відповідальності за характер перебігу соціальної взаємодії.

Серед принципів правового виховання молодших школярів, що враховують їхні вікові особливості, можна виокремити такі:

- зв'язок правового виховання з практичними життєвими ситуаціями;
- урахування наявного життєвого досвіду молодшого школяра;
- поєднання колективного та індивідуального підходів до розв'язання проблем учнів, гнучкого,

оперативного реагування на перспективні потреби учнів;

- єдність правового і морального виховання;
- діловий підхід щодо необхідності дотримання норм у суспільстві, недопущення моралізування;
- логічна послідовність правового виховання: від одержання знань про норми – до засвоєння їх на практиці й надалі до формування усвідомленої настанови на необхідність дотримання їх кожною людиною;
- пріоритет ігрових методів правового навчання та виховання для активації інтересу до засвоєння норм проживання в суспільстві (Тітомир-Зотова, 2014).

Забезпечення можливості набуття молодшими школярами власного досвіду морально-правової діяльності сприяє формуванню в єдності з когнітивним і афективним компонентами дієвого компонента правових уявлень. Він виявляється в діяльнісному вираженні особистістю принципів правової взаємодії і спрямований на набуття якостей, що дають змогу брати активну участь у системі соціально-правових відносин.

З огляду на специфіку пізнавальних інтересів молодших школярів, їхню орієнтацію на цікаві образи та захопливий сюжет, доцільно в роботі вчителя для формування правових життєвих орієнтирів використовувати казкові образи. Саме захопливий сюжет розкриває правильну моральну оцінку подій і явищ і стане корисним для учнів у сприйманні правового матеріалу. Важливо вчителю під час викладу матеріалу, спираючись на позитивний морально-правовий досвід учнів, підкреслювати творчий характер українського права, домагатися сприйняття права не як системи заборон, а як важливого регулятора суспільних відносин і діяльності кожного громадянина України.

Пропагування правомірної поведінки, формування правових уявлень відбувається під час бесід, вікторин, обговорення прочитаного, голосного читання, огляду наявної в бібліотеці літератури, використання газетних чи журнальних статей на правову тематику тощо. Метод гри, власне виконання сценок – уривків з казок та мультиплікаційних фільмів дає змогу учням через образне сприйняття краще сприйняти правові знання (такий формат має більш емоційний відгук). Створення спеціальних ситуацій для практичного втілення конкретних правил поведінки в школі, спілкування на позакласних заходах дає можливість побачити, як учень самостійно вибирає відповідну лінію поведінки, наскільки в нього сформувалися звички правомірної поведінки.

Висновки. Аналіз розвитку такого напряму виховної діяльності, як правове виховання та

формування правових уявлень молодших школярів, свідчить про необхідність розроблення й упровадження у виховний процес школи нових форм і методів. Система ігрових ситуацій соціально-правової взаємодії, на наше переконання, повинна вибудовуватися в такій

послідовності: від збагачення досвіду рефлексії в соціально-правовій взаємодії до виявлення та утвердження власної правосуб'єктної позиції, саморегуляції в правовому просторі, а від них – до активності у відстоюванні прав людини та вияву відповідальності за свої дії.

Список використаних джерел

- Ананьев, Б. Г. (2001). *О проблемах современного человекознания*. (2-е изд.). С-Петербург: Питер. 260 с.
- Васькович, Й. (1997). Проблема правового виховання молоді. *Право України*, 2, 49–50.
- Дубяга, С. М., Шевченко, Ю. М., & Фефілова, Т. В. (2014). Розвиток творчих здібностей майбутнього вчителя початкової школи у процесі навчання у ВНЗ. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (35), 309–317.
- Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України № 347 від 17.04.2002 р. (2002, 24 квітня (14). *Освіта*, с. 2–4.
- Остапенко, Л. В. (2019). Змістово-організаційні аспекти правового виховання в родинно-шкільному просторі (кінець ХХ – початок ХХІ століття). *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць*, 31, 154–160.
- Остапенко, Л. В. (2018). Нормативно-правове забезпечення правового виховання учнівської молоді (1990–2015 рр.). *Педагогічний альманах: зб. наук. праць*. В. В. Кузьменко (Ред.) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», (вип. 39). С. 290–297.
- Пунько, О. В. (2014). Правове виховання як основний чинник формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*, 27. Т. 1, 42–46.
- Тітомир-Зотова, О. С. (2014). *Правове виховання: принципи, функції і форми*. Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 21-22 листопада). Київ: Центр правових наукових досліджень. С. 40–41.
- Шевченко, Ю. М., & Дубяга, С. М. (2013). Шляхи та засоби підготовки майбутнього вчителя початкових класів до розвитку пізнавальної активності молодших школярів. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 10 (1), 199–203.
- Leo, P. Martinez (2015). *Legal Education in a Modern World: Evolution at Work*, 9 Charleston L. Rev. 267 p.

References

- Ananiev B.G. (2001). *On the problems of modern anthropology*. 2nd ed. M. ; Kharkiv; Minsk; Spb. : Piter, 260 p. [in Russian]
- Vaskovich J. (1997). The problem of legal education of youth. *Law of Ukraine*. №2. P. 49-50. [in Ukrainian]
- Dubiaha S.M., Shevchenko Yu. M., Fefilova T.V. (2014). Development of creative abilities of the future primary school teacher in the process of studying at high school. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. 1 (35). P. 309-317. [in Ukrainian]
- National doctrine of education development: approved by the Decree of the President of Ukraine № 347 of April 17, 2002. *Education*. 2002. April 24. (№14) .P. 2–4. [in Ukrainian]
- Ostapenko L.V. (2019). Content and organizational aspects of legal education in the family-school space (late XX - early XXI century). *Scientific notes of the M.P. Drahomanov National Pedagogical University: a collection of scientific papers*. Kyiv. Issue. 31. P. 154–160. [in Ukrainian]
- Ostapenko L.V. (2018). Regulatory and legal support of legal education of student youth (1990-2015). *Pedagogical almanac: collection of scientific works / editor. V.V. Kuzmenko (chairman) and others*. Kherson: Kherson Academy of Continuing Education. Kherson. № 39. P. 290–297. [in Ukrainian]
- Punko O.V. (2014). Legal education as the main factor in the formation of the legal culture of a person in the development of the rule of law in Ukraine. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, LAW Series*. Issue 27. Volume 1, P. 42-46. [in Ukrainian]
- Titomir-Zotova O.S. (2014). Legal education: principles, functions and forms. *Legislation of Ukraine in the light of modern active reform processes: International scientific-practical conference*, Kyiv, November 21-22, 2014. K. : Center for Legal Research, P. 40-41. [in Ukrainian]
- Shevchenko Yu.M., Dubiaha S.M. (2013). Ways and means of preparing future primary school teachers for the development of cognitive activity of primary school children. *Scientific Bulletin of Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University*. Vip.X. P.199-203. [in Ukrainian]
- Leo P. Martinez (2015). *Legal Education in a Modern World: Evolution at Work*, 9 Charleston L. Rev. P. 267. [in English].

Відомості про авторів:

Шевченко Юлія Михайлівна
shevchenko_yuliia@mdpu.org.ua
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

Дубяга Світлана Миколаївна
svetlana_107@ukr.net
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
вул. Гетьманська, 20, м. Мелітополь,
Запорізька обл., 72312, Україна

doi: 10.33842/22195203/2021/26/60/64

Information about the authors:

Shevchenko Yuliia Mykhailivna
shevchenko_yuliia@mdpu.org.ua
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

Dubiaha Svitlana Mykolaivna
svetlana_107@ukr.net
Bohdan Khmelnytsky Melitopol
State Pedagogical University
20 Hetmans'ka St., Melitopol,
Zaporizhia region, 72312, Ukraine

doi: 10.33842/22195203/2021/26/60/64